

Iškilūs jubilatai: Oną Radvilaitę Mostovską prisimenant

Šiais metais galėjome pažymėti XVIII –XIX a. sandūros Lietuvos menininkės ir rašytojos Onos Radvilaitės Mostovskos 250-ąsias gimimo metines. Bet ji tarsi pradingo šiųmetinėje atmintinų datų ar jubiliejų paminėjimo jūroje. O vis tik reikėjo prisiminti. Ir kodėl? Ji pelnytai senojoje Lietuvoje laikoma preromantizmo pradininke, pirmosios istorinės lietuviškos apysakos autore, yra viena pirmųjų feminizmo daigų puoselėtojų. Onos Radvilaitės Mostovskos grožiniai kūriniai parašyti lenkų kalba ir išleisti Vilniuje, kai persikėlė čia gyventi iš užsienio po galutinai žlugusios Abiejų Tautų Respublikos atkūrimo idėjos. Neabejojama, ji savo kūrybos pirmumo prasme lenkia Sofiją Tyzenhauzaitę Choisseul-Gouffier, kuri nepagrįstai įvardinta pirmąja moterimi rašytoja istorinėje Lietuvoje, neatkreipiant dėmesio, kad toks pirmumas turėtų būti priskiriamas Uršulei Radvilieniui ir Konstancijai Benislavskai. Kuo gi Ona Radvilaitė Mostovska svarbi Pilaitei?

Ona Radvilaitė Mostovska kurį laiką gyveno ir kūrė Pilaiteje. Čia gimė jos garsusis gotikinės dvasios apsakymas „Pilaitės vaiduoklis“, kuris skinasi kelią ir į šių dienų skaitytojus. Jis perleistas Lenkijoje ir yra pakankamai populiarus. Neseniai ten pasirodė ir solidi jos kūrybą apibendrinanti monografija. Lietuvoje ši rašytoja yra sulaukusi išskirtinio literatūrologės Brigitos Speičytės dėmesio.

Ona Radvilaitė Mostovska buvo kartu ir menininkė. Ji laikoma viena pirmųjų istorinėje Lietuvoje tapusių moterų. Šio meno ji mokėsi pas iškilųjį Vilniaus universiteto dailės profesorių Joną Rustemą, kurio 250-ąsias metines šiais metais plačiai mini Lietuva (2012 m. spalio 30 d. - 2013 m. vasario 17 d. Vilniaus paveikslų galerijoje paroda „Jonas Rustemas. Dailininkas ir pedagogas“: <http://www.ldm.lt/VPG/Rustemas2012.htm>). Tenka apgailestauti, bet O. Radvilaitės Mostovskos portretas su rankose laikoma paleta, kuris buvo nutapytas šio dailininko, menotyrininkės Jolantos Širkaitės tvirtinimu, neišliko. Išliko jos pačios tapytas paveikslas, saugomas Lietuvos dailės muziejuje. Šiame XVIII a. pabaigoje nutapytame paveiksle „Idilinė scena“ matomi piemenų rūbais pati Ona Radvilaitė Mostovska, jos tėvas Stanislovas VI Radvila (1722-1768): senosios istorinės Lietuvos didikas ir kartu valstybės ir karinis veikėjas, antrasis jos būsimo vyras: Lenkijos karalystės vidaus reikalų ministras, Tado Kosciuškos sukilimo dalyvis, reikšmingos literatūros serijos Varšuvoje leidėjas Tadas Mostovskis (1766-1842).

Kaip Pilaitė galėtų prisidėti prie Onos Radvilaitės Mostovskos atminimo įamžinimo?

Jos vardu galėtų būti pavadinta Senojoje Pilaiteje netoli atrestauruoto malūno ir naujai įrengtos aikštelės šunims pasibėgioti esanti vis dar gyvybinga senų liepų alėja. Pavadinta Onos Radvilaitės Mostovskos vardu tokia alėja būtų geriau saugoma, sutvarkoma. Tikslinga būtų prie vartų stulpų į dvaro rūmus įtaisyti jai skirtą informacinę lentą, o pačioje jų teritorijoje atkurti gėlynus pagal mūsų laikus pasiekusius brėžinius.

Išlikusio dvaro prieigose galėtų atsirasti ir skulptūra, vaizduojanti šunį. Tai būtų gražus gestas ne tik parodant didesnę dėmesį šiam didžiausiu žmogaus draugu laikomam gyvūniui. Kiltų akstinas kūrybingiau įruošti netoliese esančią aikštelę patogesniai šunų pasibėgijimui. Skulptūra šuniui,

kaip patikimam žmogaus draugui, būtų neblogas simbolis ir pačiai Pilaitėi, menant labai įvairią jos praeitį: pilietines kovas, užkasto lobio paieškas, siautėjusias plėšikų gaujas, gotikinę literatūrą. („Pilaitės vaiduoklis“ sukurtas gotikiniu stiliumi). Juolab, kad folklore ar mitologijoje toks gyvūnas tapatinamas ir su protu nepaaiškinamais reiškiniais. Šuo taip pat prilyginamas nepaperkamiems vartų į anapusybę, paslėptų lobių saugotojams. Be to, pati šuns skulptūra derėtų prie kitų Vilniaus gyvenamųjų rajonų įprasminimo tradicijų. Kai kuriuose jau pastatytos ar moderniai ant jų įtvirtintos skulptūros vaizduoja gyvūnus: Gaidį, Katiną, Žiogą.

Onos Radvilaitės Mostovskos vardu galėtų pasivadinti ir Pilaitėje esanti Platiniškių pagrindinė lenkiška mokykla, manoma, įkurta 1912 metais.

Ona Radvilaitė Mostovska rašė lenkiškai. Dar apie 2000 metus iniciatyvą išversti jos apsakymą „Pilaitės vaiduoklis“ į lietuvių kalbą ėmėsi Pilaitės Martyno Mažvydo progimnazija. Beliktų susitarti su vertimo autoriumi. (Šiuo metu internetinėje erdvėje platinamas moksleivių į lietuvių kalbą išverstos apsakymo „Pilaitės vaiduoklis“ fragmentas). Suradus finansinį rėmėją, visą šį apsakymą galėtų išleisti ir v.o. „Pilaitės bendruomenės“ leidyklėlė, kuri jau yra prisidėjusi prie trijų šių dienų pilaitiškių literatūros paviešinimo.

(Nuotraukoje O. Radvilaitės-Mostovskos XVIII a. pabaigoje tapytas paveikslas, saugomas Lietuvos dailės muziejuje)

Parengė Pilaitė kronikininkė Angelė Šarlauskienė